

HØJESTERETS DOM

afsagt mandag den 8. november 2021

Sag BS-43804/2020-HJR
(2. afdeling)

A
(advokat Hanne Ziebe, beskikket)

mod

Region Hovedstaden
(advokat Henrik Perregaard)

I tidligere instanser er afsagt dom af Retten i Holbæk den 7. november 2019 (BS-29423/2019-HBK) og af Østre Landsrets 12. afdeling den 11. juni 2020 (BS-55290/2019-OLR).

I pådømmelsen har deltaget fem dommere: Hanne Schmidt, Lene Pagter Kristensen, Jørgen Steen Sørensen, Ole Hasselgaard og Rikke Foersom.

Påstande

Appellanten, A, har nedlagt påstand om, at spørgsmålet om lovligheden af tvangsfikseringen den 10.-11. oktober 2017 hjemvises til Det Psykiatriske Patientklagenævn, subsidiært at tvangsfikseringen kendes ulovlig fra iværksættelsen og mere subsidiært, at tvangsfikseringen kendes ulovlig fra et senere tidspunkt.

A har endvidere nedlagt påstand om, at tvangsfikseringen den 26.-27. januar 2019 kendes ulovlig fra iværksættelsen, subsidiært fra et senere tidspunkt.

Indstævnte, Region Hovedstaden, har påstået stadfæstelse.

Supplerende retsgrundlag

Psykiatrilovens almindelige regel om tvangsfiksering

Efter psykiatrilovens § 14, stk. 3, kan en patient kun tvangsfikseres i længere tid end nogle få timer, når hensynet til patientens eller andres liv, førlighed eller sikkerhed tilsiger dette. Denne bestemmelse blev indsat ved lov nr. 579 af 4. maj 2015. Af lovforslagets almindelige bemærkninger fremgår bl.a. (Folketingstidende 2014-15, 1. samling, tillæg A, lovforslag nr. L 137, s. 14):

"3.4.3. Den foreslåede ordning

Forslaget vil medføre, at det af lovens § 14, stk. 2, kommer til at fremgå, at en tvangsfiksering kun må anvendes kortvarigt. Der foreslås samtidig indsat en undtagelsesbestemmelse hertil for at tage højde for de tilfælde, hvor der undtagelsesvist kan være væsentlige grunde til at fortsætte en tvangsfiksering ud over nogle få timer, herunder hensynet til patientens eller andres liv, førlighed eller sikkerhed."

Af lovforslagets specielle bemærkninger om bestemmelsen fremgår bl.a. (Folketingstidende 2014-15, 1. samling, tillæg A, lovforslag nr. L 137, s. 26):

"Til nr. 10 (§ 14, stk. 3)

Af forslaget § 14, stk. 3, fremgår det, at patienten kan tvangsfikseres i længere tid end angivet i § 14, stk. 2, hvis der er væsentlige grunde til det, herunder hensynet til patientens eller andres liv, førlighed og sikkerhed.

Et eksempel på væsentlige grunde kan være, at patienten udsætter sig selv eller andre for nærliggende fare. Farlighedsindikationen kan foreligge enten som fare for personen selv, typisk i form af risiko for selvmord eller alvorlig selvlemlæstelse, eller som fare for andre. Der stilles krav om, at faren skal være væsentlig. En fjern og uvis risiko for, at faren vil manifestere sig, er ikke tilstrækkelig. Verbale forulempelser, der ikke indeholder trusler om vold eller selvlemlæstelse falder også uden for farlighedsbegrebet."

Særligt om fiksering af personer under 15 år med forældremyndighedsindehaverens samtykke

Efter psykiatrilovens § 1, stk. 4, foreligger der ikke tvang i henhold til loven i de tilfælde, hvor en patient er under 15 år, og der foreligger informeret samtykke fra forældremyndighedens indehaver. Bestemmelsen blev indsat ved lov nr. 579 af 4. maj 2015, der trådte i kraft den 1. juni 2015.

Ud over det, som i landsrettens dom er gengivet fra lovforslagets almindelige bemærkninger, fremgår af de specielle bemærkninger om bestemmelsen bl.a. (Folketingstidende 2014-15, 1. samling, tillæg A, lovforslag nr. L 137, s. 24):

"Til § 1 (Lov om anvendelse af tvang i psykiatrien)

...

Til nr. 2 (§ 1, stk. 4-6)

Det er i den gældende lov ikke fastsat, hvilken retsstilling mindreårige patienter generelt har i forhold til tvangsanvendelse, herunder i de tilfælde hvor der foreligger informeret samtykke fra forældremyndighedens indehaver.

Forslaget vil medføre, at der vil foreligge tvang i de tilfælde, hvor en 15-17-årig patient ikke vil give informeret samtykke til indlæggelse, ophold og behandling, herunder de i psykiatriloven nævnte tvangstiltag. Det gælder også i de tilfælde, hvor patienten i henhold til sundhedsloven vil være omfattet af § 17, stk. 2, i sundhedsloven.

For mindreårige patienter under 15 år vil forslaget medføre, at der vil foreligge tvang i henhold til psykiatriloven, hvis der ikke foreligger informeret samtykke fra forældremyndighedens indehaver.

Mindreårige mellem 15-17 år, der ikke har givet samtykke til behandlingen og mindreårige under 15 år, hvor forældrene ikke har givet samtykke til behandlingen vil være omfattet af de retssikkerhedsgarantier, der er fastsat i psykiatriloven, fx beskikkelse af patientrådgiver og klageadgang. Patienten og dennes forældre vil også have ret til en efter-samtale."

Den 14. april 2015 afgav Folketingets Sundheds- og Forebyggelsesudvalg betænkning over lovforslaget, hvoraf fremgår bl.a. følgende (Folketingstidende 2014-15, 1. samling, tillæg B, lovforslag nr. L 137, s. 2):

"4. Politiske bemærkninger

...

Det er ingen hemmelighed, at der har været knaster undervejs i arbejdet med lovforslaget. Det lægefaglige hensyn, forældreansvarshensynet og hensynet til barnets individuelle rettigheder har skullet afvejes mod hinanden. Som det er nævnt i lovforslagets bemærkninger, bør tvangsfiksering slet ikke anvendes over for mindreårige, og jo mere indgribende et tvangstiltag er, og jo yngre den mindreårige patient er, jo mere vil tale for, at det vurderes, om behandlingens formål kan opnås via alternative metoder. I de tilfælde, hvor der alligevel anvendes magt over for børn under 15 år, bør der efter lovens vedtagelse gøres meget ud af

at sikre, at forældrene er fuldt ud klar over deres mulighed for at frasi-
sig sig stillingtagen til anvendelse af magt, hvorved psykiatrilovens
regler for over 15-årige finder anvendelse, idet behandling udført med
magtanvendelse uden forældrenes samtykke således behandles efter
"tvangsreglerne"."

Under udvalgsbehandlingen besvarede ministeren for sundhed og forebyggelse
en række spørgsmål fra Folketingets Sundheds- og Forebyggelsesudvalg. Heraf
fremgår bl.a. følgende (Folketingstidende 2014-15, 1. samling, tillæg B, lov-
forslag nr. L 137, s. 11 ff.):

"Spørgsmål 7:

Ministeren bedes kommentere forslaget i Region Sjællands hørings svar
om, at tvangsfiksering alene kan finde sted efter psykiatrilovens be-
stemmelser, uanset patientens alder.

Svar:

...

Jeg er bevidst om, at et tvangsindgreb altid vil opleves som en krænkelse af det enkelte individ – dette gælder uanset om der er tale om børn, unge eller voksne. Det er derfor også vigtigt for mig at understrege, at lovforslaget og dermed også bestemmelsen om mindreårige psykiatriske patienters retsstilling skal ses i lyset af det mindre middels princip, som fremgår af psykiatrilovens § 4. Dette princip skal indfortolkes i enhver anvendelse af tvang i efter psykiatriloven.

Det er fastlagt i § 4, at tvang ikke må benyttes, før der er gjort, hvad der er muligt for at opnå patientens frivillige medvirken. Derudover skal anvendelse af tvang stå i rimeligt forhold til det, som søges opnået herved.

Når det er sagt, så reguleres mindreåriges retsstilling på sundhedsområdet af forældreansvarsloven og sundhedsloven. Dette gælder også indenfor psykiatrien, hvor udgangspunktet ligesom på det somatiske område er, at der skal gives informeret samtykke til en behandling.

Forældreansvarsloven medfører, at det som udgangspunkt er forældremyndighedens indehaver, der har kompetence til at give informeret samtykke på barnets vegne – i barnets interesse – til undersøgelse og behandling m.v.

Bestemmelsen i lovforslaget om mindreårige psykiatriske patienters retsstilling skal ses i lyset af bestemmelsen i sundhedslovens § 17, stk. 1,

hvorefter en patient, der er fyldt 15 år, selv kan give informeret samtykke til behandling.

Som jeg har nævnt i tidligere svar er baggrunden for, at der med lovforslaget er fastsat en aldersgrænse på 15 år for mindreårige psykiatriske patienter, hvor forældrene på barnets vegne skal give informeret samtykke til et indgreb, at imødegå eventuelle lokale fortolkninger af reglerne i psykiatriloven.

Jeg vil godt understrege, at i de tilfælde, hvor patienten under 15 år modsætter sig en behandling, som forældremyndighedens indehaver har givet samtykke til, forudsætter jeg, at barnet eller den unge informeres og inddrages i drøftelserne af behandlingen i det omfang barnet under 15 år forstår behandlingssituationen med mindre dette kan skade den pågældende, og den unges tilkendegivelser skal tillægges betydning i det omfang, de er aktuelle og relevante.

Spørgsmål 8:

Ministeren bedes kommentere lovforslaget i forhold til grundlovens § 71, hvoraf det følger, at alle borgere uanset alder, der frihedsberøves uden dom, har krav på at kunne få frihedsberøvelsen prøvet ved en domstol. Der henvises til SIND og Bedre Psykiatris henvendelse af 19. februar (jf. L 137 – bilag 2), hvori der henvises til Helle Bødker Madsens bog "Psykiatritret", som udtrykkeligt gør opmærksom på, at der efter grundlovens § 71, stk. 2 kræves en klar og utvetydig hjemmel, hvis et indgreb har karakter af administrativ frihedsberøvelse (f.eks. aflåsning af døre til afdeling eller patientstue og fiksering). En sådan hjemmel findes i psykiatriloven, men kan ikke antages at findes i forældrenes samtykkekompetence efter sundhedslovens § 14, jf. forældreansvarslovens § 2, stk. 1.

Svar:

...

Der er med lovforslaget lagt op til en præcisering af en allerede eksisterende retstilstand for mindreårige psykiatriske patienter. Der er således med forslaget ikke lagt op til en yderligere begrænsning af de mindreåriges rettigheder. Tværtimod, som jeg også har nævnt i flere af mine besvarelser, bliver retstilstanden forbedret for de 15-17 årige, som bliver ligestillet med voksne og dermed selv har mulighed for at give informeret samtykke til behandlingen. Derudover vil mindreårige under 15 år, hvor forældrene har givet samtykke til behandlingen, få ret til en efter-samtale ligesom indgrebet vil blive registreret i tvangsprotokollen – også i de tilfælde, hvor forældremyndighedsindehaveren har givet informeret samtykke.

Det er generelt min vurdering, at et barn under 15 år, som oven i købet befinder sig i den særlige situation, hvor betingelserne i psykiatriloven er opfyldt, ikke er i stand til at forstå og tage stilling til betydningen af en eventuel tvangsforanstaltning. Det vil derimod efter min opfattelse, som jeg også har nævnt ved flere lejligheder, være forældremyndighedsindehaveren, som har beslutningskompetencen i forbindelse med stillingtagen til, om en mindreårig under 15 år skal udsættes for en tvangsforanstaltning.

Vælger forældremyndighedsindehaveren at give informeret samtykke hertil, finder psykiatriloven ikke anvendelse, og der vil ikke være mulighed for en domstolsprøvelse. Hvis forældremyndighedsindehaveren imidlertid ikke vil give informeret samtykke eller ikke vil tage stilling til en eventuel tvangsforanstaltning finder psykiatrilovens regler anvendelse, og der vil blandt andet være klageadgang til domstolene.

...

Spørgsmål 13:

Vil ministeren beskrive, hvad der kan udløse magtanvendelse på hhv. det sociale område og de psykiatriske afdelinger, og vil ministeren herunder redegøre for, hvad der reguleres i hhv. love og bekendtgørelser?

Svar:

...

For så vidt angår magtanvendelse på de psykiatriske afdelinger skal jeg henvise til bestemmelsen om mindreårige psykiatriske patienters retsstilling, hvor der vil være tale om magtanvendelse i de tilfælde, hvor indehaveren af forældremyndigheden har givet samtykke til indgrebet.

Derudover fremgår det af den gældende psykiatrilovs § 12, stk. 4, at afgørelse om tvangsbehandling træffes af overlægen. Det fremgår endvidere af bestemmelsens 2. pkt., at overlægen samtidig træffer bestemmelse om, i hvilket omfang der om fornødent kan anvendes magt til behandlingens gennemførelse."

Anbringender

A har supplerende anført, at tungtvejende hensyn taler for, at Højesteret behandler lovligheden af tvangsfikseringen iværksat den 10. oktober 2017, selv hvis Højesteret måtte finde, at der er grundlag for at hjemvise spørgsmålet til fornyet behandling ved Det Psykiatriske Patientklagenævn. Højesteret kan på forsvarlig måde tage stilling til sagens realitet på det foreliggende grundlag.

Det er i psykiatrilovens forarbejder forudsat, at tvangsfiksering aldrig bør iværksættes over for børn. Selv hvis der foreligger et gyldigt samtykke fra forældremyndighedsindehaveren, er der således ikke hjemmel til at anvende tvangsfiksering.

Artikel 3 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er krænket ved fikseringerne.

Region Hovedstaden har supplerende anført, at As mor gav et gyldigt, informeret samtykke til iværksættelsen af bæltefikseringen den 10. oktober 2017. Der er derfor ikke tale om et tvangsindgreb i henhold til psykiatriloven, men om magtanvendelse. Magtanvendelsen skete på grundlag af det informerede samtykke og er derfor ikke omfattet af et skærpet hjemmelskrav for frihedsberøvelse i medfør af grundlovens § 71, stk. 2.

Artikel 3 i Menneskerettighedskonventionen er ikke krænket.

Højesterets begrundelse og resultat

Sagens baggrund og problemstilling

Sagen angår en bæltefiksering af A den 10.-11. oktober 2017, da han var 13 år, og en bælte- og remfiksering den 26.-27. januar 2019, da han var 15 år. Begge fikseringer skete under indlæggelse til psykiatrisk behandling på Glostrup Hospital, Børne- og Ungecenter.

Spørgsmålet er, om fikseringerne havde tilstrækkelig lovhjemmel og i øvrigt var lovlige.

Psykiatrilovens almindelige regel om tvangsfiksering

Efter psykiatrilovens § 14, stk. 2, må tvangsfiksering med bl.a. bælte og remme kun anvendes kortvarigt og i det omfang, det er nødvendigt for at afværge, at en patient udsætter sig selv eller andre for nærliggende fare for at lide skade på legeme eller helbred, forfølger eller på anden lignende måde groft forulemper medpatienter eller øver hærværk af ikke ubetydeligt omfang. En patient kan efter bestemmelsens stk. 3 tvangsfikseres i længere tid end nogle få timer, når hensynet til patientens eller andres liv, førlighed eller sikkerhed tilsiger dette.

Det fremgår af bestemmelsens forarbejder bl.a., at faren skal være væsentlig, sådan at en fjern og uvis risiko for, at faren vil manifestere sig, ikke er tilstrækkelig. Desuden fremgår det, at der undtagelsesvist kan være væsentlige grunde til at fortsætte en tvangsfiksering ud over nogle få timer, herunder hensynet til patientens eller andres liv, førlighed eller sikkerhed.

Fiksering af personer under 15 år med forældremyndighedsindehaverens samtykke

Det fremgår af psykiatrilovens § 1, stk. 3, at der ved tvang i denne lov forstås anvendelse af foranstaltninger, for hvilke der ikke foreligger et informeret samtykke. Efter lovens § 1, stk. 4, foreligger der ikke tvang i de tilfælde, hvor en patient er under 15 år, og der foreligger informeret samtykke fra forældremyndighedens indehaver. Forældre kan dermed samtykke, sådan at der – uanset at barnet protesterer – ikke er tale om tvang i henhold til loven. I stedet er der ifølge forarbejderne til psykiatriloven tale om magtanvendelse over for barnet. Lovforarbejderne må forstås sådan, at magtanvendelse i disse tilfælde kan ske inden for rammerne af proportionalitetsprincippet og mindstemiddelprincippet, jf. herved lovens § 4, og at denne vurdering skærpes, jo yngre en patient er, herunder sådan at fiksering som udgangspunkt ikke bør anvendes over for mindreårige patienter.

Højesteret finder herefter, at lovens § 1, stk. 4, sammenholdt med de nævnte lovforarbejder indeholder hjemmel til inden for de angivne rammer at foretage fiksering af mindreårige under 15 år ved magtanvendelse, hvis der foreligger informeret forældresamtykke. Kravet i grundlovens § 71, stk. 2, om, at frihedsberøvelse alene kan finde sted med hjemmel i loven, er endvidere opfyldt, i det omfang den pågældende fiksering måtte være frihedsberøvelse i grundlovens forstand.

Bæltefikseringen den 10.-11. oktober 2017

A blev den 10. oktober 2017 kl. 13.46 overført fra hospitalets afsnit B 205 til afsnit B 204, der er en lukket ungdomspsykiatrisk afdeling. Han var under overførslen fikseret med bælte i en seng. Han ankom efter overførslen, der varede i ca. fire minutter, kl. 13.50 til afsnit B 204, hvorefter bæltefikseringen blev opretholdt til den 11. oktober 2017 kl. 09.12. Under fikseringen var der etableret fast vagt.

Højesteret lægger ligesom landsretten til grund, at B som indehaver af forældremyndigheden gav samtykke til, at A kortvarigt kunne bæltefikseres med henblik på overførslen til afsnit B 204, hvis han ikke kunne overtales til at medvirke. Det må bl.a. på baggrund af tvangsnotatet, der er udfærdiget den 10. oktober 2017 kort efter overførslen, også lægges til grund, at hun var informeret om relevante forhold i forbindelse med overførslen. Højesteret finder derfor, at B som forældremyndighedsindehaver har givet et informeret samtykke. Psykiatrilovens § 1, stk. 4, fører herefter til, at bæltefikseringen under overførslen ikke udgjorde tvang i henhold til denne lov.

Region Hovedstaden har påstået stadfæstelse af landsrettens dom, hvorved også bæltefikseringen under overførslen blev prøvet. Højesteret prøver herefter ligesom landsretten lovligheden af bæltefikseringen den 10.-11. oktober 2017 i dens helhed.

Det fremgår af tvangsnotatet om overførslen, at A forud for overførslen blev voldsomt agiteret og udadreagerende, og at han ikke frivilligt ville følge med til afsnit B 204 trods hans mors og personalets forsøg på at motivere ham. Han skreg, tog alt tøjet af og slog ud efter personalet.

På den baggrund finder Højesteret, at de ovenfor beskrevne betingelser for ved magtanvendelse at foretage fiksering af en mindreårig under 15 år med forældresamtykke var opfyldt under overførslen til afsnit B 204.

For så vidt angår tvangsfikseringen efter overførslen, fremgår det af tvangsnotatet udfærdiget efter As ankomst til afsnit B 204 bl.a., at han forsøgte at kvæle sig selv, slog ud efter personalet og var i en affekttilstand, der kan sidestilles med psykose.

Af de grunde, som Det Psykiatriske Patientklagenævn har anført, finder Højesteret det godtgjort, at A udgjorde en nærliggende fare for eget eller andres liv, førlighed eller sikkerhed i tidsrummet fra den 10. oktober 2017 kl. 13.50 til den 11. oktober 2017 kl. 09.12, og at det ikke var muligt at imødegå denne fare ved mindre indgribende foranstaltninger end bæltefiksering. Højesteret tiltræder derfor ligesom byretten og landsretten, at betingelserne for tvangsfiksering efter psykiatrilovens § 14 var opfyldt.

Bælte- og remfikseringen den 26.-27. januar 2019

A var fikseret med bælte fra den 26. januar 2019 kl. 21.30 til den 27. januar 2019 kl. 08.05, og han var herudover fikseret med fodrem fra kl. 21.40 til kl. 07.30. Under fikseringerne var der etableret fast vagt.

Af de grunde, som Det Psykiatriske Patientklagenævn har anført, finder Højesteret det godtgjort, at A udgjorde en nærliggende fare for eget eller andres liv, førlighed eller sikkerhed i det pågældende tidsrum, og at det ikke var muligt at imødegå denne fare ved mindre indgribende foranstaltninger end fiksering med bælte og fodrem. Højesteret tiltræder derfor ligesom byretten og landsretten, at betingelserne for tvangsfiksering efter psykiatrilovens § 14 var opfyldt.

Artikel 3 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Højesteret finder efter det anførte, at der ikke er grundlag for at antage, at artikel 3 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er blevet krænket ved de pågældende fikseringer.

Konklusion

Højesteret stadfæster landsrettens dom.

THI KENDES FOR RET:

Landsrettens dom stadfæstes.

Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger for Højesteret til den anden part eller til statskassen.